

BAIGORRIKO ZAZPI-LILIAK

Jean Pierre Duvoisin

Iturria: *Baigorriko zazpi liliak*, Jean Duvoisin (Juan San Martinen edizioa). Elkar, 1987.

Klasikoen Gordailuan:

<http://klasikoak.armiarma.com/idazlanak/D/DuvoisinBaigorri.htm>

Klasikoen Gordailuak egindako lanak oro dominio publikokoak dira, eta, Jabetze Intelektualaren Legearen arabera jatorrizko idazlanak bestelako eskubiderik ez baleuka, nahi bezala erreproduzi daitezke.

BAIGORRIKO ZAZPI-LILIAK

Beihalako egunetan, behin batez, Baigorriko jauregi zaharrean ziren artho-xuritzeak. Badakizue artho-xuritzeetara biltzen ohi dela ingurueta-ko gazteria, eta holako bilkhuetan lakhet dutela kantu zaharren kantatzea eta noizbaiteko khonderen erreberritzea.

Halako solasak Baigorriko herjaunaren gogoko ziren; goan zen beraz artho-xuritzaileetara bere alaba andrearekin.

Han baziren zazpi neskak gazte deitzen zituztenak *Herriko Zazpi-Liliak*. Hekeiri buruz hau erran zuen herjaunak:

Aurthen, ene alaba andrearen eskonarazteko gogotan naiz. Zuetarik zeinak-ere pollikienik erranen bait'u khondera xahar bat, hainari dote on bat emanen diot ene alabarekin batean ezkontzeko bere hautuko gizon gazte batekin.

Solas horrek begiak argiarazi ziotzaten Zazpi Lileri. Senhar bat nork berak hautatua, harekin dote ona, hortan bazen baxhotxari zertaz bihotzean pilpil eragin.

Bainan nola ahalke zerbaitez, hetarik nihor ez baitzen mintzatzera abiatzen, herjaunak erran zuen:

Lehenik has bedi Leizarazuku Gana; adi dezagun dakien khondera. Izan dadien luzea edo laburra, ez da axolarik, gogaragarri izan dadien ber.

Ganak, herjaunari polliki agur eginik, ideki zuen ahoa, eta huna nola mintzatu zen:

AZERIA, BELEA ETA MANDOZAINA

*Dron dron dringilindron
Bataren gaitza bertzearen on.*

Egun batez, Borjatto azeria (azeri guziek Borjatto dute izena) iguzkitara zagon berotzen. Hor heldu zayo belea khexu handitan, zerbait arrangura handi burutan balu bezala, eta ahapetik erraten dio:

Borjatto, adi zak berri handia. Haritz baten gainean gogoetaka nindagolarik, bat-batean ikusi diat Petut mandozaina Latsagako mentatik atheratzen. Eskutik dilindan ekhartzen zikan zikhiro azpi eder bat. Gozoki behatu zioz bi edo hirur aldiz; gero mandoaren eskerreko xixteran sarthu dik. Ai! galtzea merezi bailikek... holako zathi gorria mandozain zirtzil batentzat egina othe duk? Begiz ontsa hartu diat zein tokitan ezarri duen. Orai, erraten duten bezain xothila balimbahaiz, errexki atzemanen diok zikhirokia, eta bi-biek janen diagu; ezen gosez niagok, ez nauk oraino gosaldia. Petut astaputz Galharretako patarrari lothua duk orai; eta gainera deneko, ikusiko duk guri buruz ethortzen. Athera hakio bidera, mira zak ezkerreko xixtera, eta gurea dukek zikhirokia. Zer asea guretzat!

Solasa Borjattoren gogokoa ahal zen. Beharriak xut-turik, kokoriko jartzen da Galharretako patarrari beha.

Beleak etzuen gezurrik erran: mandozaina tun tun tun heldu zen bere mandoaren gainean jarria. Azeria urrunera ohartzen zayo. Ordua zen ikusteko zer egin. Nola mando gainerat igan nausia ohartu gabetarik? Azeriak ephe guti frango du debrukeria zerbaiten asmatzeko. Zer egin zuen?

Errara, luze bezain zabal, bidearen gainean etzaten da, begiak her-tsirik, alegia hila. Petutek ikusten du; harritzen da; mandotik jautsirik, lotzen da gure maltzurri, bere baithan eginez, naski ihistari zembaitetik tiroa emanik, oilo-jale xirtxilak han akhabatu dituela bere txarkeriak. Behatzen dio gainera eta azpira: ilea momorra du, larrua zabal eta gori. Petutek dauka hartarik otxin bat bederen atheratuko duela. Ixter batetik harturik, azeria arthikitzen du mando gainera, eta sakatzen du eskuineko xixteran.

Ordu artean gauza hein bat ontsa goan zitzayon azeriari. Bainan nahi litakeen hartarik, ardura zerbait eskas izaten ohi da. Zikhiro azpia

ezkerreko xixteran zen, eta Borjatto eskuinekoan. Lana zen batetik ber-tzera iragaitea gizona ohartu gabetarik. Azeria hari da zerbait joko asma-tu beharrez. Fortuna alde jartzen zayo. Iguzkia beroa da, buruan jotzen du mandozaina; horra non loak daraman gizagaizoa.

Azeria arteaz baliatzen da; emekitto sartzen da bigarren xixteran, beheiti igortzen du zikhirokia, eta bera jauzi batez badoha lurrera. Ahoan harturik jakia, zalhu oihampean itzaltzen da.

Helkariari ernerik beha zagokon belea. Azeriak joko hortan lekerre-ginik ere, axola guti zuken; haragiak zion axola. Ikusi duenean azeria pus-karen jabe dela, ondotik badohakio galdatuz bere zathia. Azeriak ihardes-ten dio:

Zer diozu, maitea? uste duzu zure paparoaren bethetzeko jarri nai-zela biziaren galtzeko menetan? — Tattiko! zoroa lizate hori eginen luke-na. Gaixoñoa, ergelketa bertzetara bazohazke. Petutek ere ase on baten ametsa zuen; ni aseko naiz zuen bien orde.

*Dron dron dringilindron,
Bataren gaitza bertzearen on.*

Gana Leizarazukoa ixildu zenean, herjaunak eta han ziren guziek laudatu zuten boz batez.

Haren ondorik, Urdozoko Madalena gaztearen mintzaldia ethorri zen.

Huna haren solasa:

II.— HARTZAK NOLA GALDU ZUEN BUZTANA

*Panat e repanat,
Nat de pecat.*

Hartzak athera zuen hitz hori; bustana gusta zitzayon bere hitza.
Herjauna, beihalako gauzez oraikoez bezain jakitsun zare. Zuetarik, ordean, oi ene lagunak, zeinek erran dezake nola hartzak galdu zuen buztana. Egun, hori ez dakienak entzun nahi banaz, erranen duke bihar ni bezain jakintsun dela.

Jainko onak egin zituenean abere motak, hartzari, bertze guzieren bezala, gibelean ezarri zion buztana, buztan luze eta hazkarra. Orain bada, hartzak ez du buztanik. Nola galdu duke luzagarri eder hori?

Egun batez, goseak inguruka zerabilan hartza: zerbait onik atzemateko lehiak, sudurra airera ezarrarazten zion. Bere usnak erreka batetara jautsarazten du. Eta zer ikusten du han? Borjatto jaunak, antzara handi bat ithorik, jatera daramala, Hegoaritz-zilhon.

Bi jauziz badohako, oi hu egiten duelarik: Zer hari haiz, ohoin txarra? nork eman dauk antzara hori? Xirtxila, utzak berehala, edo zafraldi bat atherako duk sari.

Azeriak etzuen utzi nahi. Erraten zuen nihork etzuela atzemaileak baino zuzen hoberik antzararen jateko. Hartzak kaskoinez ihardesten dio:

*Que l'as panat!
Panat e repanat,
Nat de pecat.*

Erran nahi baita:

*Hik ebatsi,
Nik arrebatzi,
Bekhatu dela ez die irakatsi.*

Haimbertzenarekin, jotzen du azeria bere buztan hazkarraz, pim-poilka igortzen du hogoi urhatsetan harat, eta bi klaskakoz iresten du antzara bere hegatsekin.

Borjattok min zuen sahets-hezurretan; emeki ferekatzen zituen minaren gozatzeko, eskaraz hortzen artean erranez hartzak kaskoinez erran zuena:

*Hik ebatsi,
Nik arrebatzi,
Bekhatu dela ez die erakatsi.*

Gero aphalttorik hau ere erraten zuen:

*Nik oloak,
Ez goxoak!
Hik ere beharko
Niri pagatu biharko.*

Azeriak, ordean, zer egin hartzari? Ez da ahanzteko gaizkia gogoan duen gaixtagina gai dela bethi gaizkiaren egiteko, indarka ez bada ere, eskupeuz bederen. Laster ikusiko duzue hean ez den hori egia.

Handik bi edo hirur oren gabe, azeria oharten da bere etsaya lo datzala, ongi gosaldurik, iguzki begira, haritz baten azpian. Herrestaherresta hurbiltzen zayo emeki; estekaten dio buztana haritzari, eta lauhazka badoha Olhaberriko gizonetara deihadar eginez: Hartz! hartz! zuen azienden xahutzen hari!

Gizonak altxatzen dira, sardeak harturik, zakhurrak aintzinean, eta oihuka. Harramantz hortara, hartza atzartzen da; ihes egin nahi luke, hain buztanak haritzari lothua dauka. Egonez galtzera dohala ikusirik, etsiako indar bat egiten du; libratzen da; ai! bainan buztana, errotik atheraya, haritzari utzirik. Hola ihes egin dezake, oinhazez marrumaka. Eta Borjatto irriz eta jauzika, eta gibeletik burlaz:

*Panat e repanat,
Nat de pecat,
Nik oloak hartu
Hik orai pekatu.*

Horra nola geroztik hartzak diren buztanik gabe. Hortarik ageri da gizonik txarrenak hazkarragoari min egin diozokela. Ongiegileak, esker guti maiz izanen badu ere, ez du bederen etsai ixilkakorik egiten.

Bere aldian mintzatzera doha Geraxane Iriberrikoa, neskatxa gazte pimpirrina.

Adi zazue zer dion:

III NOLA ELKARREN GANIK BEREZI ZIREN LAR-ABEREA ETX-ABEREA? NOLA GUZIEK GALDU ZUTEN MINTZA- TZEKO DOHAINA?

Ixtorioa ez da hala-hulakoa, merezi du ez dadien utz galtzera.

Herjauna, ez da ene ustera ehun lekoa hautan gizon argituagorik beroren Ohorea baino. Nor da, ordean, iguzkiaren azpiko gora-behera guziak burutan hartuko dituen? Liburuek ere ez dituzte guziak ekhar-tzen; ez dukezu menturaz hetan ikusi nola elkarretarik berezi ziren lar-abereak eta etxe abereak, ez-eta zer ariaz batzuek eta bertzeek galdu zuten mintzatzeko dohaina.

Jainko onak egin zituenean abere motak, gizonaren zerbitzura manatu zituen oro, xehe eta larriak.

Gizona gaixtatu zen ordean, bai-eta ordainez abereak ere. Etzuten gehiago entzun nahi nausia; eta areago dena, maiz egiten zioten bidegabe. Halaber, beren artean etsai jarri ziren; gerla gorritan zaramaten bizia. Dohakabe ziren beren manatzailea ukhatu zutenaz geroztik. Orduan eza-gutu zuten, baitezpadako zela buruzagi baten izatea, bakea ezar zezan abere populuan. Gizonaren ganat itzultzea zuketan hoberenik; bainan hisia gaixtoak etzuen nahi, eta hala beren arteko zeini eman manamendua?

Zembaiti bururatu zitzaizoten batzarre handi baten egitea, eta han bozetik errege baten hautatzea. Ausarki abiatzen direnek egiten dute aintzinera bide. Orotara mezulariak bidali zituzten beren erabakiaren erantzutera.

Batzuk ongi hartu zuten, bertze askok gaizki. Bainan emana zen abiadura; eta, egun berezian, bide guziak estali ziren zernahi abere motaz. Batzarrerera zihoazen, multzo bat haro eta argudiotan, bertze batzu jauzi eta burbutzika.

Gizona atheratu zitzaizoten bidera, eta erran zioten: Zertara zohazte hola? uste duzue naski ni baino nausi hoberik atzeman. Zoroak!

*Bilbatzen duzue bonbon,
Zuentzat izanen da zedebon.*

Zuen arabera, errege hautatzera zohazte. Zoroak! diot berriz ere; ez duzue zuek hautatuko. Holako irakiduretan, hazkarrena, edo hobeki oraino ozarrena, jartzen ohi da buru-buruko.

*Errege edo buruzagi,
Izenak ez du deusik erran nahi.*

Ene zuzena ukhatuz, suertakari itsuetara sartzen zarete. Orai duzuen manamendua baino ordukoa gogorrago izanen da, bereziki aintzindari berria balimbada burugabea eta gizon ahula. Gainera heltzen lagundu dutenek nahiko dute heyen erranetik mana dezan. Haren izenaz baliatuz, zembat tzarkeria eginen ez dute! Nausi baten orde, ehunka izanen dituzue nausiak zuetaz ahola-gutikoak. Nahiko duzue bakea, eta zuentzat ez da izanen ez bake ez-eta pausurik. Gerla! gerla! batean itsua, bertzean ageria. Orduan, gaizoak, zuetarik zembatek bizkarretik ez dituzue galduko haragi bizi zathiak!

Hartza, hik baduk indar; ikusten dayat ile mamor gozoa; uste diat oraino ikusi hire larrua nausi berriaren bizkarrean ezarria, hotzak marhanta dezan beldurrez.

Hartzak etzuen ongi hartu solasa; gurguria bat eginez, goan zen bere bidean.

Hor heldu da ximinoa, alegia saindu ttipia. Gizonak ikusi zuen bur-latu nahi zela. Ostiko bat gibelean emanik, pimpoilka igorri zuen han harat.

Borjatto azeria, osticoaren beldurrez, jauzika goan zen, murrikatuz, bainan ez hurbil danik, urrunduxe zenean.

Gehientsuak etziren horiek baino zuhurragoak agertu. Tarrapataka zihoazin, aintzinka. Bakharrak gelditu ziren gizonarekin.

Zaldia, idia, ahuntza, ardia, urdea, astoa, xakhurra eta gathua gelditu ziren. Bertze guziek egin zuten herritar batzarrea.

Lehoina mintzatu zen lehembizikordik. Hau erran zuen: Anaya maiteak, behar baduzue errege gerlari on bat etsayari buru egiteko, nik kargu hori har nezake, nahiz den karga handikoa; elkhar adi zazue, eta libroki erran hean ongi zaitzuenetz.

Solasa etzen guzien gogoko, bainan etziren zeihar goatera atrebitu. Geroko beldurrak ixilto atxiki zituen. Ordukotz, lehoiak zembaitu aginduak zituen kargu hoberenak, baldin errege izendatua izaten bazen. Heyek eta adiskideen adiskideek goraki erran zuten balentena behar zela

buruzagi. Xeheeria guziak laudatu zuen berehala solas hori, elkharri ziotelarik, lehoina etzela berez gaixtoa, samur-aldiak ere etzituela iraunkor, eta laguntza ona izanen zutela handi-mandiek arrangura-bideak emanen zituztenean.

Horra nola hautsia izan zen Jainkoak ezarri legea.

Ondorioak etziren hobeaki zatu. Geroztik hunat lehoina bere hautzaileak janez bizi da. Erregek bezala egiten dute haren ondokoek, eta lar-abereen artean ez da lehen baino bake hoberik. Bethi gerla gorria dute, *Txarrenak amor!* horra heyen arteko legea. Egiaz, balitake bertze lege bat hori baino zuzenagoa, bainan hura paper pozi bat, gaixtaginen baragarri ez dena.

*Zapata xuriak paperez,
Uria denean baterez;*

Jaunak, hasarre handitan, bere aintzina deithu zituen gizona eta abereak. Agertu ziren ikharan.

Jainkoak gizonari lehenik erran zion:

Gaixtatu haiz, gaixtatu. Kentzen dayat abereen gainean eman nayan nausitasuna. Bainan nola ongia ere zembait aldiz egin izan baituk, aintzina manatuko dituk hirekin gelditu nahi izan diren aziendak. Bertzerik baterez! Horra hire gaztigua: basek eginen daye gerla.

Orai, abereen aldia. Jainkoak erraten diote:

Zuek, lar-abereak, nik eman legeaz egin duzue arrangura, eta ikusten dut gaixtakeria gaixtakeriaren gainera daramazuela ene legea hautsi duzuen ordutik. Bi gaztigu merezitu dituzue. Behinik behin zuen mihia-ri khentzen diot hitza. Gaur-geroz zuen mintzaya izanen da orroaka edo kirrimirrika batbederaren jeitearen arabera.

Bigarren gaztigua izanen da egiten dituzuen gaizkien arabera.

Hi, hartza, hire indarrak hantua hindabilan. Higuin diat urgulua. Bertzalde, nik maite ditudan bildots eta ardiak, hik puskatzen eta jaten dituk. Gizonaren aztaparretara eroriko haizenean, salduko hau alfer tzar zembaiti, lanean hari gabe bizi nahi denari. Pimpirrina ez haiz; halere beharko haiz karrketan dantzatu, makhilaren larderian, muthurrekoa ahoan, hiri beha geldituko diren xoro ergelen irrigarri.

Lehoina, hi bizi haiz bertze abere mota gucien gostuz. Gizonari ere oldartzen hatzayo zembait aldiz. Gizonak erabiliko hau tiroka; eta bizirik atzematen hauenean, ezarriko hau burdinazko kayolan, eta eramanean hau hiriz hiri, jendeen ikusgarri, hi abereen alegiazko erregea.

Jainkoak, bertze lar-abereeri eman ondoan zeini bere gaztigua, deit-hu zituen etxe-abereak, eta erran zioten:

Ene lehembiziko legea hautsi gabetarik, gizonarekin gelditu zaretenak, zuek ere badituzue hoben pagatu beharrak.

Hi, zaldia, lasterkari handia haiz. Zertako harotzari eman diok uztar, burdinazko zapatak ezartzen zaizkikanean? Hire onetan hari zukan; ezen, bertzenaz, haragiraino higa hintzazke behatzak. Oraino gehiago: lurrerat arthiki duk hire nausia, zeren naski zaldarez soberaxe ase hintuen. Horien gatik, emanen daye zela bizkarrera, brida-burdina ahora, eta hire gainera iganen duk nausia. Azotearen beldurrean erabiliko duk berak nahi duken toki guzietara.

Hi, idia, ezdeuseria baten gatik ez haiz ahalke izan adarraz jotzeko hire nausiaren andrea. Ikusten huen etzela hire hezteko indarretan. Haren haurrak ere lotsatu dituk, baihakien ahalgabeak zirela. Horien gatik, beharko duk jasan uztarria eta lanean hari, akhuloaren azpian.

Hik, ahuntza, gaztaina landareeri larrutu dioten azala. Bahakien bidegabe egiten huela; aitzakiarik ez dun. Eta hik, ezin-asezko ardia, art-hoa, hire nausia hazi behar zuen arthoa jan dun, sortu eta lurretik goititzen hasi orduko. Biak bardin hobendun zarete. Ordain zuzenez biek ez duzue zuen esnea gozatuko; gizonari eman beharko duzue zuen umeentzat ez den guzia.

Urdea, hi, goiz arrats bethi kurrinkaz eta arranguraka hago. Higuigarri duk hire musika. Hire su, hire gogo guzia ematen duk zikhinkeria higitzen muthurraz. Zerbitzurik ez duk. Lohian eta zikhinkerian eramazak bizia, gizonak hazi nahi haueno, eta jan beheza gero lan gogorak dituzkeenean.

Hik, Miñi, haurraren esnari khendu dion gaina. Gainerakotik ere ez ahal huen hambat utziko, etxeko andrea ez balitzain heldu. Sagu arratoi-nak atzamatan ditun; ongi luken hori, ohoin txar bat ez bahintz. Xakurra ematen dainat partida: etzarete behinere adiskidetuko, eta harekin izanen dun ikusteko zerbaiti lotzera eginen dunanean.

Xakhurra, hi orotarik fidelena izan haizelakotz, izanen haiz gizonaren adiskidea. Orhoit hadi hargatik, behin batez landara eramaten hiolarik gosaria, hura bidean janik. Hutsa ekharri hion zarea, ustez naski hire gezurrek aski ontsa aseko zutela hire nausia. Behingoa barkhagarri duk, zeren nausiaren zaintzeko, uzkur ez baihaiz hire biziaren menturan.

Ahantzter dut astoa. Nola ez baita kantari ederra, ez dut nahi elizan sar dadien, ez-etare jaun erretoraren pentzean. Murriztu duk belhar saindua. Elizakotzat ematen dena enea da. Horren gatik astoa ibiliko da has-

tariketa iharara. Abere onto bat da, nahiz burua gogorskoa duen. Ez bezo gizonak eman haxe dorpheegirik bizkarrera.

Batak du hoben bat, bertzeak bertzea. Bainan bada bekhatu bat, guziek bardin duzuen: mihi gaixtoa duzue. Hazten zinituzten nausiaren gainean zembat elhe txar ez duzue erabili! Zuen marmazikak nitaraino hedatzen ziren. Hoin gaizki baliatzen zaretenez geroztik mintzatzeko dohainaz, khentzen diot zuen mihiari hitza. Egundanik, zaldiak eginen du *ihibi*, idiak *muu*, ardiak eta ahuntzak *bee*, urdeak *urru urru*, astoak *aau aau*, gathuak *ñau*, xatkhurak *ttau ttau*.

Jaunak eta andreak, zuetarik norbait lehiatsu balitz jakitera noiz gertatuak diren sendagaila horiek, lehenik berak erran beza zembat ur ehun urthez goaten den Baigorriko zubiaren azpitik, zembat hosto duen oiha-nak, zembat xori dabilan airetan. Hori erran ahal badezat, nik ere iharde-tsiko dut haren galdeari.

Eta zirt eta zart

Malapart.

Gizonak bizarra gorri

Aldara bidetik borri.

Hitz horren gainera, guziak irri karkaraz zabaldu ziren eta eskuzaflaka doihuz: Ederki! ederki!

Orai Extebeni Mokozaingoaren mintzaldia dugu. Tartaroaren ixto-ria hunela erran zuen:

IV.— TARTAROA

*Eder da eder besta-eguna,
Okher ez badu biharamuna.*

Herjauna, badakizu Jainko zuzenak maiz gaixtaginen eskuz gaixtagitzen dituela heyen iduriko gaixtaginak.

Debrua goazen behin Jainko Jaunaren aintzera eta hau erran zion:

Jainko handi, Jainko botheretsua, zure ganik heldu diren gauza orotan agertzen da zure zuzentasuna, eta bidegabekeria ez da nihoiz ikusi zure erabakietan. Ni, naizen dohakea, izatu naiz gaixtagatua; aithor dut merezi nuela. — Bizkitartean badaude gaixtagin asko ni bezala zathituak izan gabe. Nola jasaiten duzu jendaki bat, gauza izigarrienak eginez, kistau haragia janez bizi dena?

Jaunak ihardetsi zuen:

Ez dagokit hiri galdatzea zer ariaz egiten dutan hau edo hori. Utsak ene gain zeru lurren gobernua. Hi, izanen haiz bethi leheneko Satan zimarkhutsu hura bera. Aithortzen dut ene zuzentasuna, eta aitzakiatzen duk hambatean, erranez ez dutala gaixtagitzen populu hobendun bat. Ez duk behinere aditu erraten:

*Jainkoa luzakor,
Ez ordean ahanskor.*

Ethorria baita jendaki madarikatu haren gaixtagitzeko ordua, habil heroni; oraikoan ematen dayat eskua halako gaixtagineri egiteko nahi ditukan min guziak.

Habilkit begien aintzinetik.

Gaizkiaren egitea, debruaren gogoko lana zen. Berehala goan zen handik eta lurrera jautsi zen, marruma ilhun itsusi bat eginez.

Non zen bada jendaki tzar, Satanen eskura utzia izatea merezitu zuen hura? Urrun hemendik, urrun itsasoz eta leihorrez, itsasoz eta leiho- rrez urrun; gure leiho- rretarik eta itsasoetarik haratago, guk ezagutzen ez ditugun aurkhintzetan.

Pesiak emanik, kosta basa hartara jotzen zuenean untzi batek, hango jende gizajaleek errerik iresten zituzten leihorra hartzen zuten mariñelak.

Eta zertara ohartu zen debrua xahutzeko lanaren abiatzeko?

Izenik ez duen mendi gora baten kaskoan zagon tartaro izigarri bat, harroka muthurrari burdinaz josia, egin izan zituen gaixtakeria handien gatik. Debrua goan zitzayon xixtu firrintaka, su phindarrak bidean zariotzala. Tartaroari erran zion: Nik manatuko darozkiatan guziak egin nahi badituk, nik urratuko ditiat hire burdinak eta hortik atheratuko haut.

Tartaroak gogotik agiundu zuen eginen zituela debruak manatuko ziotzan guzi guziak. Orduan Satanek trenkatu zituen Tartaroaren burdinak, xotx iharrak izan balire bezala. Lepho zakitik hartu zuen tartaroa eta xirurika eraman zuen lasto izpia bezain errexki, urruneko itsaso gaitz haren bazterrera. Hamar idiren larruz egin zuen harritzeko zahagi bat; haren gainean ixtaklok ezarri zuen tartaroa, eta erran zion: Habil aitzinean dukan lur hortara, eta horko jendeari egioak ahal dukan min guzia.

Tartaroa bozik eman zen itsasora; bere beso luzeak erabiltzen zituen hala nola mariñelek arrauak. Hariz hariz, ardietsi zuen leihorra.

Jende guzia bildu zen haren ikustera; eta egundaino ez baitzen negurki hartako gizonik aurkhintza hetarat agertu, batzuk miretsiz, bertzeek beldurrez, orok egin zioten besta eta ongi-ethorri hainitz.

Bandan behar zen hazi, eta etzen errex. — Xahal bat osoa jaten zuen gozaltzeko; eguerdi arratsetan etzuen gutiango behar. Hola, laster iretsi zituen tokiko xahal guziak. Orduan hasi zen haur jaten; eta norbait arranguratza ausartatzen bazen, burutik behera jorik, odola zariola gordinik jaten zuen hura ere.

Etzakioken gerlarik eman: haren larrua hain zen gogorra, non ez baitzen tresnarik hura zilhatuko zuenik. Jendea izitu zen; oihan eta harzi- loetara ihes egin zuen.

Hortau ziren, lar-abereen pare, belhar eta basa fruituak hazkurri, uhartzean agertu zenean untzi bat. Pena gaitzak leihorrera hurbildu zuen laster. Mariñelak lurrera jautsi ziren. Beldurrak harziloan gordea zadukan gizon bat, bere zokhotik atheratu zen, arrotzak ikusi zituenean eta erran zioten: Nor edo nongoak zarete zuek? — Eskaldunak gare. — Ongi! ongi! badakit zuen fama, badakit prestuak zaretala eta gizon bihozduak. Haorren gatik albiste salbagarri bat nahi darotzuet eman. Ez bide dakizue toki txarrean zabilzatatela. Bada hemen tartaro ezin-bentzutuzko bat, zeinari gozo baitzayo kristau haragia.

Bethor! bethor! diote Eskaldunek, mintzatuko gare debruak berak ezin ikhasi duen mintzayaz. — Berautzue, dio gizonak; haren larrua burdina bera bezain gogorra da, harmaz ezin zilhatuzkoa; ahotik eta begitik baizen ez dakioko deus egin.

Solasean daudelarik, hor agertzen da tartaroa. Arrotzak ikusi ditueneko lasterka heldu da eta irrintzinaka, bere ustez ase on baten egitera.

Ganetxiki Hendayarra orduan baliatu zen gizonak eman albistez. Bazuen habala bat marrazo larruz egina. Xisparik etzen oraino dembora heyetan. Hendayarrak habalan ezartzen du harri bat, eskura heltzen zayon biribilena. Hirur edo lau aldiz birungatzen du habala buruz gainetik, eta igortzen harria hain zuzen eta zorrotz, non lehen aldian tartaroari leher-tzen baitio bere begi bakharra.

Digantea lurrera doha. Lazgarri zen haren ikustea herrautsean zala-partaka, ihauska eta marrumaz. Harri, zur puska, atzeman guziak hortzez karruskatzen zituen. Ez da hortaz izitu Hendayarra. Badohako tartaroari, lotzen zayo ileetarik, eta oihu egiteko ahoa ideki duen batez, haudik ezpa-ta sartzen dio bihotzeraino.

Bizi ziren jendeek jakin zuteneko tartaroaren heriotzea, ilkhi ziren gordegailuetarik. Ez dute geroztik leheneko tzarkeriarik egiten, orai eza-gutzen dute Jainko legea. Mariñeleri behar-orduetan laguntza ematen diotete. Eskaldunek bereziki besta handiak izaten dituzte heyen leiho-rretara jausten direnean, jan-edanak eta bizigailuak oro urrurik.

Bainan non da toki hura? urrun gure lurretarik, urrun gure itsaso etarik. Satharitzeko eta Leizarazuko ene bi kusiak, eta Buzunaritze Salaberriko semea, Ziburun egoten eta itsaso guzietan barna ibiltzen direnak, izatu dire urruneko toki hartan. Heyen ganik dakitzat gauza horiek; seguratu naute arras egiak direla; eta gerthatu ez balire, etzarotetan naski segurantza hori emanen; heyek ere tokiko jendearen ganik ikasi dituzte.

V.— BITARTAROA

Orduan xutitu zen Fermina Leizpaz-Jauregikoa, eta guzieri agur egi-nik, mintzatu zen hunelaxe:

Herjauna, eta zuek ene lagunak, aditu duzue Tartaroaren ixtorioa; nik ahal dutan bezain ongi erranen dut Mazarrun bitartaroarena.

*Gaztetasuna bero,
Zabarra ez baim zoro,*

Urkiakako ordokian bizi ziren bortz umezurtz, lau anaya, arrega batekin. Margarita zuen neskatxak izena. Guzien erranera, iguzkiaren azpian etzitaken ikus haur ederragorik. Larria zen eta zardaya, haren gerri meharra zalhu zen zumearen pare. Ilaya, belearen hegala bezain beltza, kuskuilaka jausten zitzaion sorbaldetan behera. Edertasuna zerutikako dohain bat da; hartan nihork ez du merezimendurik. Bertze ariaz zen maithagarri gure Margarita eta jakin zuen bihotz guzien biltzen.

Bere anayek itsutuki maite zuten. Bertze dohain guzien gainera, bazuen boz bat hain ozen eta gozoa non, diotenez, abereak jatetik gelditzen baitziren haren entzuteko. Iduri zuen zorionez bizitzeko sorthua zela:

*Bainan ez da arrosarik,
Non ez duen arrantzerik.*

Gazte horiek mendi gora baten beheko aldean zuten egoitza. Anaya arrebak goan ziren behin mendi hegalean basusoen ihiz-tatzera. Sareak hedatu zituzten. Bainan haizea ez baitzen alde, usorik etzen ageri. Neskatxa harat hunaka zabilan, ez jakinez nola iragan dembora.

Anayeri erraten diote: Nahi zinukete mendi gainera igan enekin? Iduri luke bazter eder asko handik ikus ginezakela. Anayak elgarri beha gelditzen dira, zerbaitek lotsatzen balitu bezala. Ageri zen solasa etzela heyen gogokoa. Heyek bazakiten mendi gibekeko berri; eta beldurrez on etzen zerbait arrega maiteari gertha zakion, bizkar hartan agertzera etzuten utzi nahi. Lauak ixilik zauden. Margarita ohartu zen segretu zer bait bazela hortan. Zer ziteken jakin nahiz, lehia biziago bat hartu zuen. Goazin mendi gainera, zion bethi; eta anayak bethi gogorretik. Zer egin

dut bada zuen desgogorako? dio Margaritak; eta haren begi ederrak nigarez bethetzen dire.

Orduan anaya gazteena mintzatzen da: Ez othe gare bada gu gure arrebaren zaintzeko, aski ozarririk nihor izan baladi huni jazar egiteko? Ni bederen, ene biziaren ematera nago ene Magaritañoaren alde.

Zaharrenak, solas hortaz min harturik, berehala ihardesten du: Gu ez gaituk hi baino gibelago, behar balitz ere debruari buru egin gure arrebaren beiratzeko. Eta hola mintzo haizenaz geroz, abia gaiten (hasarreak urrunegi zaraman), goazin, laster ikusiko diagu zer den hire gaitasuna.

Ordu berean, arrano batek izaya handi baten gainetik kantatzen zuen:

*Atzo hala, egun hola,
Nork daki bihar nola?*

Hori aditzearekin, zaharrenak erran zion anaya gazteari: Orhoitzeko izanen duk aintzinago goatera behartu gaitukala; eta urrikibiderik atheratzen balitzaiku, hi izan hainte, hi bakharrik hobendun.

Igan ziren beraz mendi gainera; ibili ziren inguruka, alde orotara behaka. Handik bazter ederrak ikusi zituzten; eta neskatxak izan zuenean aski, gibelerat itzuli ziren makhurrik batere gabe.

Zerk lotsatu zituen bada lau anaya hazkar eta bihotzdun horiek?

Mendiaren gibelean egoitza hartu zuen digante izigarri batek. Mazarrun bitartaroak. Sorbalden gainean bazituen bi buru, bakhotxa begi bakharrekin. Hamar besoz luze zen eta araberaka lodi. Artho bat osoa sar zitaken haren aho bakhotxean.

Mendi gainera igan zenean Margarita, bi gerenden artetik beha zia gon Mazarrun. Balditu zen. Etzuen uste munduan bazitakela hain gizalaba ederrik. Bere harriduran, mutitua gelditu zen, horma puska bat iduri. Ez, hormarik etzen haren baithan, bai ordean su bat phiztu zen, deusek ere ezin iraungizkoa, gau eta egun erreko zuena.

Burua galdurik, abiatzen da laster hunat, jauzi harat; marrobiaka mintzo da.

Ai ene zorigaitza! dio; ai ene dohakabea! norat suntsitu da ene arimako argia? Nork hunat erakhar zoratu nauen izarra? Gaugerroz nola biziko naiz ene barneko oinhazearen gozagarririk gabe? Ai ene arimako argia? berriz ere ager zaite ene begietara. Ez dezazu nahigabez heratzerat utz zu baizik egundaino maithatu ez duen bihotza. Oi ene maitea, ene

usoa, ene begiko ninia! zato ene besoetara; hemen zuretzat daude urhe, zilhar, diamantezko murrak.

Alfer dire oihuak; nihork ez ihardesten... hitz on bat nihondik ez ezagun. Mazarrun erhotu da; badabila jauzika, gero lurrean hauska; ehun kintaletako harriak oin muthurraz errekarra ambiltzen ditu.

Oihuari lotzen da berriz: Ai ene arimako argia! oi ene izarra! zerutik jautsia zinen naski; bethiko harat itzuli othe zare?

Nihork ez ihardesten... nihondik hitzik... Marrumaz dago Mazarrun *inba! inba! inba!* eginez.

Haizea heldu da, firrinta arin bat hegalez egiten duelarik. Baratzen da Mazarruni beha; ikusten ditu haren zalapartak.

Oi Haizea, dio Mazarrunek, hik aphur batez egiten duk munduaren itzulia; hi haiz gauza guzien lekhuko; duda gabe hik badakik non itzalia dagon ene bihotzeko maitea. Habil, errok hura gabe iguzkiak ez duela enetzat argirik; errok hean hura maithatu dutalakotz nahi nauenez hemen minez hiltzerat utzi.

Haizea beha zagokion. Hambateko bihozminari urricaldurik, Mazarruni erraten dio: Urrikaltzen hatzait zeren nik uste baino barne samurragoa dukan. Ema hadi, Mazarrun gaizoa; goanen nauk, erranen zioat hire maiteari nolako oinhaze urragarrietan hagon orai haren minez.

Haizea zin-zinez mintzo zen. Hedatzen ditu bi hegalak eta arinik badoha. Lore biltzen ikusten du Magarita pollita, hurbiltzen zayo eta erraten dio Mazarrun jaunak ezkontzaz galdatzen duela.

Hitz horren gainera, Margarita pollitak aurthikitzen ditu bere loreak, izkiritu min batekin diolarik: Pues! pues! ni bibartaro izigarriaren andre! Hill! hill! mamu itsusia.

Haizea, mandatari leyala, arraspostu horrekin itzultzen da, eta aditu bezala egia erraten du.

Ordu berean, errabia beltzak hartzen du Mazarrun; Haizeari berari nahi zioken jazarri; eskuak hedatzen ditu, aztaparretan haren ithotzeko. Bainan frixt airatzen da Haizea, xirribika soinu bat eginez.

Mazarrunek, errabian, bere esku gaitzez errotik deramatza haritz ondoak, eta buruaren gainetik birungatuz, beso-gainka igortzen ditu mendiz haindira, diolarik: Balimba lehertuko ditutzue Margarita pollita eta bere anayak. Pesia ortzietan nola harria erortzen baita lurraren gainera, hala erortzen ziren haritzak mendiz goragotik, eta batek lehertu zuen lau anayetarik gazteena.

Ageri zen Jainkoaren justizia zabilala guziera erakusteko ez dagokio-tela gazteeri zaharragoen manatzea, bainan berak behar direla behatu zaharren erranari.

Asturugaitz horren ondotik, bertze anayek erran zuten elkharri: «Galdu dugu gure gastea; bainan goazin, bizia biziaren eman beza bitar-taroak».

Mendia gora zihozelarik, arrano kantariak izaya gainetik kantatzen zuen berriz:

*Atzo hala, egun hola,
Nork daki bihar nola?*

Mendi gainera heldu zirenean, handik, elkhar lagunduz, harri koto-rrak gain-behera pompeka ambiltzen zituzten. Mazarrunek ere igortzen zituen arbolak eta harriak. Makhurtua zelarik haritz baten atheratzeko, gainera erori zitzaion harri mokhor bat eta phorrokatu zion bizkar-hezu-rra. Oren baten bidetik entzun zen harek egin zuen orroa.

Biharamunean eta ondoko egunetan, arrano kantariak izan zuen zer jan.

*Nabi ez duenak aditu ezkila,
Sokaren nkitzen abia ez dadila.*

VI.— ITHURRALABA

Ferminaren ondotik, ethorri zen Martha Okhilemberrokoaren aldia. Bere mintzo eztiarekin hunela khondatu zuen Ithurrabalaren ixtorioa.

Herjauna, gaztea naizen bezala, barkha othoi ene hutsak, ezen erra-teko Ithurrabalaren khondera, ez da hain errex nolabertze zembait.

Nik ez dut ikusi Iratiko erreka gaitza: — Amaxok erranik dakit hain barna eta barna dela, non iguzkiaren argia nekez heltzen baita beherera dino.

Hango pendoitz handiaren azpitik jauzten da ithurri bat, zilhar-bizia iduri, eta hain hazkarra non ihara bat alhan ezar baitezake. Errekan, hor-hemenka bada kotor asko zeinen artean ur trabatuak osinak egiten baititu.

Erron arabera, beharria, toki haren gaineko aldean lurrari beharria emanen zuenak; entzunen zuen kantu bat zuragarria; nihon ez omen da hain ederrik aditu; xoriak hara goaten ziren kantatzen ikhastera.

Bainan nor ausarta harat jaustera? Zioten Ithurrabalak han zuela bere egoitza, palazio bat gure eliza baino handiagoa, gauza ederrez bet-hea, eta harat atrebitu zirenetarik nihor etzela egundaino gibelerat itzuli. Zioten ere Ithurrabalak burdinetan atxikitzen zituela hura ikusi zuten guziak. Nor edo nolakoa zen, nihork etzakien. Beldurrak urrun zadukan jendea. Artzainek handik baratzen zituzten ardiak. Orkhatz bat, ziotenez, egan oroz hara goaten zen Ithurrabalari esne berriaren ematera.

Gauza miresgarri horien aiphua heldu izan zen Behorlegiko jaun gaztearen beharrietara. Hartu zuen bere begiz ikustera goateko lehia beroa. Ihiztari handia zen bezala, maiz ihizin bazohan alde hartara; bai-nan nihork bururaino ezin erakuts zeozoken bidea. Urrumago aldi oroz eginez, azkenean heldu zen pendoitz muthur bat etara, errekan gaineko aldean; eta handik zer ikusten du? Ithurralaba osinean igerika, Ithurzurrumbilo deitzen duten tokian. Igerikatu ondoan, Ithurralaba pen-doitz aspira sarthutzen, eta ihiztaria ere itzuli zen bere etxerat.

Bai, ederren artean ederra zen Ithurralaba; behin ikusten zuenak begietarik ezin khen zezakeen haren iduria. Behorlegiko jaun gazteak urhats bat etzuen egiten hura gogoan izan gabe.

Biharamunean mendira itzuli zen; gero egun guzicz, eta bethi hur-bilxago aintzinatuz. Neskatxa ere goiz oroz harpetik atheratzen zen Ithurzurrumbilon mainhatzera: Nola ihiztariari ez baizit zayon deusera makhurrik gerthatzen, egunetik egunera ausartagotuz, harkadien ingurua

eginik, azkenean jausten da harpeko sarbidera. Han kausitzen ditu Ithurralabak mainhatzerakoan utzi soinekoak. Besoetan hartzen ditu eta pendoitz gainera eramaten. Handik ikusten zuen Ithurralaba igerika eta pulumpeka urean dostatzen. Haren ilya, urhea bezain horia, lodia ogi espala iduri, lurreraino, heltzen zen. Belo batek bezala estaltzen zuen.

Uretik atheratzean, lastear ohartu zen Ithurralaba norbaitek soinekoak eraman ziotzala. Ahalkez osinera jauzi zen berriz, eta handik minki othoitz egiten zuen, erranez: Nornahi izan zaitezzen, ene soinekoen hartzailea, othoi othoi bihur zatzu ur hegira. Ihiztaria gordea zagon ixil ixila. Neskata etzen othoizetik baratzen; azkenean nigarrez hazi zen.

Gizon gaztearen bihotzak gairi egin zuen orduan. Ohartu gabe, amore belharraren gainean jarria zagon. Ez da hemen halakorik. Diote bihotzik gogorrenak beratzen dituela. Ilkhi zen itzalpetik, eta erran zuen: Oi Andre giralaben artean parerik gabe, ene eskuetan dira zure soinekoak: Nola utz? hautan lothua da ene bizia, ezen zu gabe ez noiteke gaurgeoz bizi. Gogotik bihurtuko darozkitzut, agintzen badarotazu jarriko zarella ene bihotzeko erregina.

Ez dakizu zer galdatzen duzun, dio Ithurralabak. Ezina da hori: ene amakez nintuen egin lurraren gainean bizitzeko; eta zu ezin bizi zaitezke ni bizi naizen tokian.

Etsi-etsian gizon gazteak erraten dio: Nola zu bezain andre begi eztiokoak izan dezake harriaren pareko bihotza. Jakin dezazun amodio zinak zer ahala duen gizon leyalaren gainean, uzten zaitut libro; egizu gogoak eta bihotzak emanen darotzutena. Huna zure soinekoak, itzultzen darozkitzut; libro zare, zoazi zure amaren gana, amarik amarik oraino balimbaduzu, Ai! eneak ez du berriz ikusiko bere haurra. Hemen egonen naiz hirutzen; hemen, harri hunen gainean utziko dut azken hatsa, orhoitzen ez bazare zure eskuan dela ene bizia, eta zureak, ni galduko naizen ordutik, nihon ez du phausurik izanen.

Hitz horren gainean, uzten ditu Ithurralabaren soinekoak, eta urrunten da nigarrez urtzera.

Ithurralabak berehala jaunzten du bere soina; bainan, soinak ukitu zuen amore belharra, eta neskatxak jauntzi zueneko, beraztu zitzyon bihotzeko horma.

Zurea naiz dio, zurea naiz, gizon gazte leyla; zuk merezi duzu Ithurramaren alaba, amodioz, bortxarik gabe, nahi izan nauzu andretzat; nik ere amodio garbiz ematen darotzut bihotza eta bozik hartuko zaitut ene senhar eta jauntzat.

Ezkundu ziren. Ezteyeta barazkaria erditsutara zeneom, norbaitek jotzen du athea. Senharrak aditurik, galdatzen du nor den han. Ihardetten diote eskale xahar bat dela; Sarraraz zazue, dio jaunak, onthasundun edo gabe, ez othe gare guziak anaya sortu? Ene zorioneko egunean, Jainko onaren ume bat ez bide da kampotik geldituko gure bozkarioetan parterik gabe. Gizon xaharrak ordean etzuen sarthu nahi. Zer egiten du jaunak? Bera badohako othoiztera sar dadien: Ilhumada, dio, uria hari du, zato guregana.

Xaharrak ihardesten du: Ene alderat urrikaltsu izan zare; zuzen da, ene aldan, egin dezazuden ene ahaleko den ongia. Huna nik zer dakitan: Ithurzurrumbilotik atheratzean, zure andrean lurrean utzi du urhe-zigor bat. Berriz ikus eta eskura har baleza, behar luke, nahi edo ez, itzuli lehen-go tokira. Holakoa da haren zoria; eta zuk gal zinezake zure andrea. Erna zaite beraz; zoazi, har zazu urhe-zigorra, eta behin-bethiku gal bedi zure andrearen menetik.

Goan zen arinik jaun gaztea, atzemanik ekharri zuen urhe-zigorra, eta bere jauregiko toki gorderenean ontra estali zuen; ezik min zitzyon hain gauza ederraren xahutzea.

Gerotzik, bozkariotan bizi zen bere andre paregabekoarekin, eta urthea gabe, sarthu zitzyotzen haur bat guziz ederra. Behorlegiko jauregiak bazuen premu.

Goiz batez, jauna argia gabe ihizira goan zen. Ilhuna zen hura itzuli orduko. Sartzean, jauregia atzeman zueen debuillamendutan: shiak zortuak zabiltzan aldeorotara, zer hari ziren jakin gabe. Nausia ikusi zuteneko oihuka hasi ziren: Jauna! Jauna! andrea galdu dugu. Goizetik ilkhi da, eta ihes egin du, airez aire iduri, halako lasterrean, non ez baitakigu norat egin duen.

Beldurrak hartzen du jauna; badoha urhe zigorra gordea zagon xokhara eta eskas kausitzen du. Ai zer bihozimina! Berehala ezagutu zuen Ithurzurrumbilora inzulia zela andrea. Ezbat ezbia, harateko bidari lotzen da. Ber-bera argi zirrintako heldua da. Alferretan egiten du oihi, alferretan deitzen du bere andre maitea. Zurkhaitz lurrean landatu bat iduri, han zagon xutik, eta egonen ere zen, arhoitu ez balitz bere haurroz, orhoitzapen horrek berebaitharatu zuen. Amaren bulharraren eskasean, haurrak unhibe bat bear zuen. Bainan haurrak, ez orduan ez-eta gero ere, etzuen nahi izan arrotzaren bulharrik hartu. Eta, harrigarri zena, etzen eritzen, ez-eta ahultzen; aitzitik, handituz eta edertuz zihoan egunetik egunera. Halarik ere, hori etzen aski jaun gazteari khentzeko bere bihotzeko mina; bethi begien aintzean zadukan galdu zuen andrearen iduria.

Arrats batez, gogoia ilhumik zagon. Norbaitek jotzen dio athea. Eskale xahar batek galdegiten du gabazko atherbea. Behorlegiko jauregian, dio jaunak, nihork ez du alferretan galdatu gabazko atherbea. Gabaz eta uria delarik, Jainkoak beira nezala kampoan ustetik haren ume beharretan dena. Sarraraz zazue, hemen aurkhituko ditu afaria eta ohe bat.

Barnera sarthu denean gizona, jaunak ezagutzen du ezteyeta egunean mintzatu zitayon eskale xaharra; adiskide mami baten ikusteak etzion eginen haimbertzeko atseginik. Idouritzen zitayon aingeru bat zerutik heldu zena.

Badakitza, dio xaharrak, badakitza zure nahigabeak; ethorri zaizkituzu zeren xahutu ez duzun, urhe-zigorra. Hura eskura hartuzeroz zure andrea ez dela bere burnan gabe, hortaz ohar eman narotzun.

Bainan karitatetsu zare, eta gure Jainko onak sariztatzen du karitatea; haren izenean, emanen darotzut eskas duzun argitanina.

Zure andrea gau oroz itzultzen da bere haurrari bulharraren ematera. Zaude beraz erne; adituko duzu xoriak airean egiten duen xirrinta bezalako bat. Zure andrea izanen da haurrari bulharraren ematerat ethoria, sehaskaren gainera makhurtua ikusiko duzunean, loth zakizkio gerriatik, eta ez utz urhe-zigorra khendu arterainokoan.

Egin-ahalak abiatuko ditu itzuri beharrez; bainan zigorra eskuratu duzuneko, ezti-eztia jarriko da, eta gogo onez, amtzinean bezala, zurekin egonen da.

Egrak atheratu ziren xaharraren erran guziak. Nork erranen ditu jaun gaztearen barneko pilpirak bere andre maitearen berriz ikusteko tenoreari beha zagonean? Gauherdi da. Fhirrinta bat airean... Andrea! itzal bat bezala lerratzen da sehaskara. Jauzten zayo senharra. Alfer alferrak dire itzurtzeko indarkak. Jauna urhe-zigorraz jabetu da. Hura galduz gerortik, andreak ez du ihes goan nahi; amultsuki gelditzen da; besarkatzen, musuz estaltzen du bere senharra. Zer zorionezko ordua! Ai! zein dohakabe nintzen, dio andreak, zembat jasan dutan, zer ene minak bortxatua izan naizenean ene jaun maitearen gunik eta ene haurraren ganik ihes ibiltzera! Jaunak ihardesten dio: Ahantz detzagun bethikotz iragan diren atsekabeak, bainan orhoit gaiten zoriona bihurtu darokun gizonaz. Orduan eskuz esku badohazi xaharra phausuan, zen tokira.

Suntsitua zen handik.

Bainan zer egin urhe-zigorra? Surat arthiki zuten. Garrak ukitu bezain sarri, hartarik ilkhi zen suge gorri bat xixtu minka; ihes egin zuen Ithurzurrumbilora eta gerenda handiaren aznira sarthu, geroztik nihork ez baitu ez ikuzi ez aditu.

Zoriona bihurtua zen Behorlegiko jauregia; jaun andreak hortaz gozatu ziren luzez. Eta hala,

*Ontra bizzi izan baitziren,
Ontra ere hil izan ziren.*

VII.— ATHANO

Azkenik mintzatu zen Maria Etxauzekoa, herriko *zazpigarren lilia*. Herjaunaren alderat itzulirik, erran zion hauxe:

Jauna, haurttoa nintzen gure hauzoan bizi zenean atxo bat, hain xaharra non ehun urtheak puskaz iragaiten baitzituen. Hari aditu diot ixtorio bat, ene iduriz ederra; nahi nuke guzien gogarako izan baladi.

Athano Doneztebe-hirikoak noiznahi erraten ohi zuen:

*Lantiruri,
Munduan orok elkhar iduri.*

Xuxen ethor zadien edo makhur, bethi solas bera zuen ahoan. Hil zen egunean, jendeek erraten zuten: Athano hil da bertzeek bezala egin beharrez;

*Lantiruri,
Athanok bertzeak iduri.*

Athanou seme bakhar bat uzten zuen; eta hunek, aitari ehunetan aditu zion solasaren arabera, burutan zuen, munduaren eta jendeen eza-gutzeko etzela heyen ikustera goan beharrik. Parise Doneztebe-hiri baino handixago, zer erran nahi zuen horrek? Uste zuen Donestebe-hiritarrak nongonahiko jendeen idurikoak zirela. Etzenaz geroz kampoetan deuse-re ikhastekorik, zertara goan etxeko lanak utziz?

Nola haurretik amak elizara eramaten baitzuen, bazakien hango bidea, bertzerik baterez. Bere etxe inguruetan suertez ikusten zituen jendeek asko trufa egiten zioten; eta harek gozo-gozoan ihardesten zuen:

Lantiruri, Munduan orok elkhar iduri.

Egun batez, haren adintsuko arrotz gazte bat gerthatu zen Athanoko aintzinean iragaitera. Arrotzak agur eginik, Athanok galdatzen dio non dabilan hola. — «Mundu ikusten nabila ihardesten du arrotzak». — «Zer! mundu ikusten?» — Bai, deus ez da egia gorik».

Lanoki, burlarik gabe mintzo zen gizon baten aditu nahiak kilikatu zuen Athano:

«Sar zaite, dio arrotzari; eguerdi ere dugu, zato, enekin hartuko dituzu bi ahamen, eta anartean eginen dugu solas. Arrotzak onhesten du gomitua eta sartzen da.

Jaten hari direlarik, Athanok erraten dio: «Ni, etxetik atheratzen naitzenezan, ez naiz eliza baino urrunago goaten. Ez dakit bertze biderik. Egia da hortaz aditzen dutala asko burla; bainan nik axola guti. Munduko gauza guziek elkhar iduri dute; zer balio luke ibil nadien bethi gauza beren ikusten? Eta zuk, mundua gaindi zabiltzanak, erradazu zer on atheratzen duzun zure urhatsetarik?» — «Nik, dio arrotzak, deus guti dakit, eta mundua ikusiz, ez dakitzatanak ikasten ditub».

Athano halako harridura batean zagon bere barazkaltiarri beha. Iduritzen zitayon hura lehenago ikusirik, eta adiskidea ere zuela. Hori idurikeria bat izan behar zen, etzenaz geroz Athano nihon ibiltzen. Arrotzari galdatzen dio zer duen izena. — «Arkanjelu deitzen naute». — «Zu munduz mundu zabiltzala ikusteak atheraldi baten egiteko gutizia zerbait ematen daut niri ere. Zer diozu hortaz? Laguntzat har banindezazu, gogotik abia ninteke zurekin». — «Hortaz atseginik baizen ez nuke, dio Arkanjeluk; bidean lagun bat on da; bi gizonek balio dituzte hirur; estrapu zerbait gertha baladi ere, laguntza aldean da berehala. Bertzalde, solas eginez bideak iduri du laburrago eta ahanzten da nekhea.

Goan dire Athanoren duda-mudak; hartzen du makila eta bideari ematen da Arkanjelurekin. Donestebe-hiritarrek ikusi zutenean Athano bidayetan, landetarik oihu egiten zioten:

Lantiruri! lantiruri!

«Ikusten dituzu horien burlak, dio Athanok, indargabeak dira. Halarikere, iduritzen zait on dela burlabide horien khentzea». — «Ederki! ihardesten du Arkanjeluk; ulitxa beharrian bezala da ardurako trufa».

Doneztebe-hiritik, lehembiziko urhatsak eraman zituen Donamartihirira. Han, jendea nigarretan zagoen: ehorztera zaramaten Beltzuntze bizkundera.

«Ai! dio Athanok, hemen ere gure herrian bezala... jendeak hiltzen, eta gero nigarrak... Lantiruri!»

«Hala da, dio Arkanjeluk; erranen darotzut hargatik guzientzat ez dohala bardin. Hainitz gizon ona zen Beltzuntze. Jende horiek aria dute nigar egiteko, beren aita galdu dute. Ona izan ez balitz, irriz eramanen zuten ehorztera. Bainan, ikusten duzunaz, bertzerik da. Hiltzea, bizi berri

baterako sartzea da. Orai, Jainko zuzenak Beltzuntzeri ematen dio bizian egin izan duen ongiaren saria».

«Nik, dio Athanok, ez dut ene jakinean gaizkirik egiten nihori».

«Eta, Arkanjeluk: Gaizkirik ez egitea ongi eta ederki da segur, bainan halere ez aski; ongia ere egin behar da».

Hola-hola solasean hari direlarik, gure ikusketariak Armandaritzera heltzen dire. Han etzen nigarrrik: eliza-besta eta dantzak. Ilhuna hurbil zelakotz, gazteria berokiago baizik etzen jauzika hari, azken orenaz baliatzeke.

«Hemen ere Doneztebe-hirin bezala, dio Athanok:

*Lantiruri,
Munduan orok elkhar idurils*

«Egiatik urrun zabiltza, ihardesten du Arkanjeluk. Nolaz etzare ohartzen gure Jainkoak nahiz gauzak, nahiz gizonak, egin izan dituela batzu bertzeak ez bezalakoak? Handi, xume, arteko, negurri guzietara egin ditu. Horrateheko gizon hori konkorra da, hunatseko hau okherria; horra maingu bat; gazte harroak zembat! Xuriak eta belzaranak, dirudun dirugabeak ikusten ditugu guziak elkarrekin. Jainkoak bakotxari eman dio bere bidea, luze edo laburra, nekhea edo errexia; eta zeinek berea egiten du ontsa edo gaitzki. Jainkoak gauziak gure onetan xuxendu ditu; ongiaren ahala guzieren ematen daroku. Egun ikusi ditugu niharrez zohazinak; aldiz, huna hemen jauzika eta irrintzinaz hari direnak. Jainkoak daki nori eta zergatik eman atsegina, nori eta zergatik atsekabea. Guri dagokigu zeinek gurea ontsa hartzea».

Ilhuntezea zen Armandaritzeko jauregira heldu zirenean bi arrotzak. Galdatu zuten gau hartako atherbea. Jaun baroina etzen Beltzuntze bezala maithatua; ez bada gaixtoa izanez, etzuen nihori bidegaberik egiten, ez eta ongirik ere; bokhotxa zen bezala uzten zuen. Bere burua zuen maite: berekoyak uste du bere burua maite duela, bere gaitzetan hari denean.

Gizon idor horrek arrotzeri ihardetsi zioten, etzuela tzagutu-gabeko jenderik etxerat hartzen; zihoazela etxetiarretara edo bertze nora-nahi.

Etxetiarrak kantuz heldu ziren plazatik; ongi hartu zituzten arrotzak, eta erran zioeten: Uria hastera doha, zatozte barnerat; badugu eguerdiko barazkaritik afaltzeko utzi zikhiroki puska bat. Hal jaunak, bakhan jaten dugu haragia, urthean behin da eliza-besta; ongi ethorri zaretela. Sar zaitzte, gurekin guk bezala eginen duzue».

Afaldu direneko, tarrapataka hor heldu da jauregiko muthil bat: «Laster! laster! dio; deith zatzue apheza eta midikua; nausia bat-batean eritu zaiku; ja galdua du hitza».

Hauzo bat suertez han gerthatzen zen. Ikusten zuen orduko nahas-menduan bi arrotzek etxe hartan etzuketela phausu onik. Bere etxerat eramnik, ohe on bat eman zioten.

Ilhunduz geroztik, uria jausten zen zurrupikan, eta gau guzian hala-hala iraun zuen. Argitzean, ihara batetako antapera hautsirrik, uhar gaitz, itsasoa iduri, bazter aphaletara zabaldu zen. Asaldutan eman zen bi arrotzak hartu zituen etxeko jendea. Behere aldean bazuten borda bat abereze bethea. Harat lasterka egin zuten orok. Ja berantegi zen; urak trenkatzen zuen bordako bidea, barnerraino sarthua zen. Aziendak, beren esteketarik ezin libratuz, ithotzera zohazin; ageri ziren heyen marrumak. Nor atrebi uharrera? tiroka zohan gaya. Jende gaixo heyek etsitu zuten azienda, beren izaite guzia, eta erraten zuten: Bethe bedi Jainkoaren nahia!

Gauzak hortan ziren; Arkanjelu zen bakharra etsimenik hartu etzue-na. Bat-batean lazten ditu guziak; uharrera jauzi da. Gaya muthiriak behin baino gehiagotan ambilkaten du; bainan igerikari hazkarra da, garaitzen du uren zorrostasuna eta bordara sarthurik, trenkatzen ditu estekagailu guziak.

Orduan aziendek iragan zuten ukarra. Jendeek bildu zituztenean, bi arrotzeri nahi izan zioten beren ezagutza erakutsi. Bainan etziren han gehiago, ezik berehala norapait urrundu ziren.

Athanok erraten zion bere lagunari: «Horra gizon bat niholaz gure alderat zordun etzena, eta bere etxerat ereman gaitu ikusi duenean jauregiko debuillamenduaren ariaz, han ez gintazkela izan ontsa. Zuri esker, orai badu merezitu saria. Aldiz, jauregiko nausi idorra angora hila bide da, eta nola hartu duke Jainkoak?»

Arkanjeluk ihardetsi zion: «Jesus Jaunah erran du: Ez juya, etzaitzen izan juyatuak. Hari dagokio gizonaren juyatze».

Handik jo zuten Iholdi Agerrera. Etziren han baratu. Hasarregoa nausitua zen etxe hartan; lau haurride kasailatzen ziren lur pozika baten gainetik.

«Horra, dio Arkanjeluk, onthasun gosearen ondorioa. Ez-deuseria baten gatik hauzitan dira hemen; gauzaren baliotik zembat gehiagoren xahutzera dihoazi? eta, nork daki makhur horrek zer nahigabeak, zer aiherkunde eta bertze ondorio txarrak erakharriko dituen familiara? Goazen, goazen hemendik urrun».

Berriz lotzen dira bildeari eta heltzen Irisarri Samaura. Bai, han etzen nigarrrik ez samurgorik, ordu hartan bederen. Tamburina eta xirola aintzinean, jendeak pixtolet tiroka heldu ziren elizatik. Andregaya zen espos.

Arkanjeluk etzeiliarretan bazituen ezagunak. Nabi izan zituzten sarrarazi gure bidayariak. Arkanjeluk etzuen onhetsi gomitua; eskerrak emanik, jo zuen bideari. Bidean erran zion Athanori: Gizon horien artean badire ardura mozkortzen eta aharratzen direnak; ez da zuhur holakoekin nahastekatzea.

*Hasteko, tamburin xirolak;
Edan-eta, zampak eta izkolak.*

Ilhundiriko heldu ziren Suhuskune Jelosera. Etxeko andrea athean zagon. Galdatzen diote gauko atherbea. Begiak eroriak zituen emaztekiak: orduan segurik, etzuen etxean arrotz beharrik. Baina ilhuna gainean eta harekin uria. Andreak ihardezten diote: «Jainko onak ez du nahi holako aroan utz detzadan bi arrotz kampotik. Sar zaitezte; gure behartasunak uzten darokugunetik emanen darotzuetegu.

Barnera sarthu ondoxean, Arkanjeluk galdatzen dio hean zerk gobeltzen dion bihotza. Andreak ihardesten du: «Ez da egia bezalakorik, zorrek daramatet etxea. Senharra galdu dut luzez eri egonik; gero uzta txarrak altxatu, buruziarik ezin egin, zorrak sorthu, eta bihar enkantetik goanen da ene izate aphurra. Jainkoa urrikal bekik! ez dakit non etzi phausutuko dutan burua.

Arkanjeluk ihardetsi zion: «Gauza horietaz egun baino lehen argitua nintzen. Zure burua ez biozozu atsekabeari eman; badakit ezen zure egitekoak oraikotz antolatuak direla guziak».

Argia gabe goan ziren bi arrotzak. Goiz berean letraketariak ekharri zuen berria, alharguntsaren zorrak pagatuak zirela guziak, eta etzuela gehiago zeren beldurrik izan. Andreak ez du behinere jakin ez nola ez nondik ethortzen zitzayon zorion bat hain guti igurikia.

Heletako feriak ziren orduan. Goazen ferien ikustera, dio Arkanjeluk; han ez dakigun zerbait ikhasiko dugu. Bidean, solas eta solas dihoazelarik, Arkanjeluk bere adiskideari erraten dio: «Ikusi duzu bardako alharguntsa onaren nahigabe mina. Bethi danik Jainkoari fidel izan baitzayo, Jainkoa ere, ordu gaitzean hitzeko izanen dela, ez egin hortaz dudarik, ezen bere saria agindu dio haren izenean baso bat ur emanen duenari».

Feriara heldu-eta, sal-erosleen artean ibili ziren. «Ikusazu, dio Arkanjeluk, zembat gezur eta espantu tzar egiten duten gizon horiek batak bertzea enganatu beharrez. Hunako hunek sasualtzat ematen du abere erdi usteldu bat; bertze horrek, dainurik aziendari kausitu gabe, ehun estakuru badituela erraten dio saltzaileari, galdatu prezioa nahi bailioke aphalarazi. Hementxe, oihaleria saltzaile hunek prezio dobletan bere puskak sakatzen ditu oihaletako ezagutzarik ez duteneri. Beha nola, saltzaileak oi hala airean derabilkalarik espantuka, beha nola emazteki horrek azpitik hedatzen duen eskua zerbaiten ebasteko. Eta jende zuzenik zein gutil!»

Orduantxe ferian agertu ziren hiru gizon elkharren ondolik lerroan zabilzanak. Etzituzten beren izenez deitzen, baizik ere izen-goiti batzuz. Bati erraten zioten LATANZIRI, saltzen zituelakotz akhuloak eta jats zirietan sarthuak. Luxea zen eta izan-ahala mehe, ahurraren heineko buru ttipi batekin. Iduri zuen ur hotzez bici zela, Bertze biak Buhamiak ziren, ez elkharren trakakoak. OTHARRE, hola deithua otharrekin zelakotz, motza zen eta kozkorra. JOARE, haren anaya joaregilea, luzea zen eta zardaya, bi begi larri beltzekin.

«Hiru gizon horiek, dio Arkanjeluk goaten dire Ahazparneko merkhatu guzietara. Beren zuzentasunez ezagutuak dire. Bi Buhamiak gezurtatzen dute kastako aiphamera. Ahal bezala atheratzen dute bizitzekoa. Horien odoleko ohointzan hari direnak, azkenean ez dira izanen horiek baino aberatsago. Tzarkeriako gizona barneko gozorik gabe bizi da. Bertzalde, Jainkoak bere orena hartuko du, eta bide batez ez bada bertzeaz emanen dio gaztigua bizitze huntan, aiphatzen ez delarik sekulako heriotzea urrikitan sarthu gabe hiltzen direnentzat».

Hirugarren egunean, gure bidayariak izan zuten ikuskari alegerago bat. Lau neskatxa irrigura zauden harrizko alkhi batetan; heyen aintzinean emazteki luze mehar bat xutik; eskuak eta besoak erabiliz, hitzak errepikan zaramatzala; hura hasarre gorrian, bertzeak irriz; iduri zuten kaxkabilak jauzikoetako xiolarekin. Eltze hautsi bat, hartan zen egiteko guzia.

Eguerdi gainean Arkanjeluk erran zion Athanori: «Badugu ikusirik aski, ordu da har dezagun etxe-alderako bide».

Garraldako lephoa iraganik, heldu ziren Doneztebe-hiriko gainera; Athanoa ageri zen handik. Arkanjeluk lagunari erran zion: «Nik hobe dut hemendik xuxen Ahazparnera jotzea».

Athanok etzuen hitsik, koropilatua bezala zuen bihotza. Eskua harturik, Arkanjeluk erran zion: «Orai arteo bide zuzenaz ibili zare; zaude hortan. Gizonen ganikako laguntza menturakoa da eta maiz indargabea.

Jainkoaren gainean berma zaite: hura da bethi bat eta bere umeen lagun-tzaile. Agur, banoha, bainan etzaitut ahantziko».

Hori erran-eta, Arkanjelu goan zen bere bidean. Athano, harritua bezala, xutik zagon: iduritzen zitzayon adiskiderik minenak uzten zuela. Begietarik galtzean, hasbeherapen luze bat egin zuen; han berean zagon, bethi alde berera beha. Noizbait jautsi zen malda beheiti, eta bihotza handirik, itzuli zen etxerat.

Erran izan dut nola Athanora ethorri zenean Arkanjelu, Athanori iduritzen zitzayoela lehenago danik bazuela harekilako ezagutza. Etzuen bada gauzak kanorerik, non Athanok iharduki zuen harekin? Laster argitu zen horren gainean. Igandean, elizara sarthu deneko, Athanori begietara heldu zayo erretaula zahar bat: hara jaun done Mikele Arkanjelu handia handik beha dagokiola. Orduan ikusi zuen Athanok nondik zuen bere bideko lagunaren ezagutza. Gogoan erabili zituen bidayako gora-behera guziak, aingeruaren erran zuhurak eta berezikiago haren azken hitza,

Agur, etzaitut ahantziko.

Bihurtu ziotzan eskerrik bizienak. Huna geroztik gotz arrats egiten zuen othoitzta:

Jaun done Mikele handia, bida zatzu ene urhatsak, izan zaite orai eta gero ene gerizape azken orduraino.

Athanok bizia eraman zuen gizon prestu eta jainkotiarrak bezala.

*Eta nola ongi bizi izan baitzen,
Hala ere dohatsu hil izan zen.*

VIII.— HERJAUNAREN HITZAK

Herriko Zazpi Liliek akhabatu zutenean zeinek bere khondera, han ziren guziek etzuten aski aho heyen laudorioaren egiteko. Herjauna orduan hunela mintzatu zen:

«Ez dut aspaldian horrembertze atsegin hartu nola gaurko gauan. Milesker, andreak; Liliak deitzen zaituztete; bainan legez zarete lili eder maithagarriak. Hobekienik mintzatuko zenari agindu diot ezkontzeko dotea; nor lakike zuen artean berezten? Batzuek ezik nola bertzeek atsegin bera eman izan darokuguzue. Erran nuen, khondera luze edo labur izan zadien etzela atxola, gogaragarria izan zadien ber. Alde orotarik aditzen dut bardin atsegingarri izatu zaretela; beraz sari bera duzue merezi. Ene gogoia da aurthen ezkontarazteko ene alaba andrea. Egun berean, oren berean, esposatuko duzue zeronen gogoko izanen den gizon gaztea.

Bainan zu, ene alaba maitea, ixilik egotu zare; zurerik ez darokuzu erran deusere. Eta bada, zure ama zenak (Jainkoak bere lorian duela) bazakitzen nihonereko khondera ederrak. Bat baino gehiago aditu duzu haren ahotik. Orai litake ordua guri hetarik baten errateko zure hautura».

Aitoralaba jaikitzen da. Huna haren hitzak:

«Ene aita Jauna, zure gogoko den guziaren egitea, hortan da ene gogoena. Ni ere entzun nahi nauzunaz geroz, urrun ene ganik zure zeihar egitea:»

IX.— KARITATEA

*Jainkoaren gatik egin karitateak,
Zerura darama zabaldurik bideak.*

Sagazpeko zubiaren aldean, gizon zahar bat arkhumaka zagon bideko errekan. Aragones bat gerthatu zen iragaitera bere mandoaren gainean. «Hel! hell! zion gizon zaharrak; Jainkoaren gatik egidazu laguntza». «*No entiendo*, ihardetsi zuen erdaldunak; Arri, maxo, arri!» Eta bururik itzuli gabe, jo zion bere bideari. — «Arri? nombait baratuko haiz hi».

Ethorri zen gero itzain bat orgekin. Gizon zaharrak berriz oihu: «Hel! Jainkoaren izenean». Itzainak ihardesten dio: «Etxez aldaren egiten hari naiz; orgak kukurruka betheak ditut, toki hutsik ez dut zure hartzeko. Beei, idia, beee!» — «Beei? hire lekhu laster atzemanen duk, hire beha ziagok».

Haren ondotik heldu da gizon gazte bat lasterreginez. Zaharrak alferretan dei egiten dio. Trikatu gabe muthilak ihardesten du: «Midikuketa noha eri batentzat, arno xorta baten edateko astirik hartu gabe. Ez dut demborarik galtzeko». — «Ez duk arno edateko astirik izan? izanen duk ur edateko».

Horra, berriz, gizon bat azienda errebelatu batzuen ondoan dabilana. Beldur da otsoak jan detzon, laster ez bazayote heltzen. Bertze batek urdeak merkaturat daramatza, eta ez detzazke bidean trebes utz. Gero bertze batzu eta gehiago ere. Guziek aria onak badituzte, nihor ez da gizon zaharrari laguntzarik emateko heinetan. Kurri, muthilak, kurri! zuen estakuruak phisu xuxenetan pisatuko dire. Bai, bai, estakuruak horiek oro. Min duenari laguntza ematea, horra lehembiziko egimbidea, horra Jainko-legea.

Azkenik agertzen da gizontto bat, philda txarretan, axtoko baten gainean jarria bi xixteren artean. Zaharrak dei egiten dio dolumenekin. Gizonttoa gelditzen da eta galdatzen dio zer nahi duen.

—«Hemendik norapait eraman nezazun, ez bainaiz neroni higitzeko gai.»

Gizona astotik jausten da, diolarik: «Hirira behar-beharrez noha jats xume batzuen saltzera; es dut deus bertzerik; horien dirutik erosiko dut labore zerbait. Ez izanez jatera zer eman, haurrek barurik etxean utziak ditut ene itzultzeari beha. Ordu hertxia den arren, etzaitut hor utziko».

*Guk elkhar lagun,
Jainkoa guzien helkun!
Zeren dukegu beldurrik?
Jainko hitzak ez du gezurrik!*

Hortan, badohako zaharrari, eta ahal bezala asto gainera heltzen du. Gero aintzinean igortzen du, diolarik:

*«Arri, arri, axtoko,
Jainkoak ez gaitik ahantzi!».*

Gizonttoa mainguka zohan ondotik. Piltzar batetarik ezagun zen zauri zerbait oin batean bazuela.

Holaxe ttoko-ttoko zihoazelarik, gizon gazte eder batek gibeletik atzeman zituen. Asto gaineko zaharraren ezaguna zen. Eskua hunkituz, erran zion: «Agur Petri».

—«Egun on, Ganis, ihardesten du zaharrak».

—«Jainko ona bekigu lagun, dio berriz Ganisek, egun hau ezen egun gaitza dugu. Ez da nihondik berri txarrik baizen ageri. Aragones bat, bere herrira itzultzen zena, ohoinek hil dute Oihan-Beltzeko errekan, eta zituen guziak ebatsi dituzte. Zer bihozminak joko duen haren emazte gaixoa!»

Itzain bat, berriz, etxe aldan hari zena, orgek, uzkailirik, azpian hartu dute. Bi bezoak hautsiak ditu eta tresnak xehakatuak. Jende on batzuk beren etxera bildu dute. Orain han dago ohean marrumaka.

Midikuketa zohan muthil bat, zubi txar batean iragaiten zelarik, uretat erori eta itho da. Midikuak ez daki, eta eria, laguntza eskasez, hilen da menturaz.

Erraten dute oraino, Donibaneko carrosak urdain bati lehertu diola urderik ederrena. Hura ez da hain dohakabe nola zembait abere errebelaturen ondoan zabilan gizon bat. Atzeman ditu, bainan zezena erdibasa zuten eta adarraz hertzeak egin diotza gizonari.

Ez dire horietan berri txar guziak, bertzerik ere aiphatzen dute. Jainko ona alde bekigu!»

Gure maingua ez da lotsatzen; ihardesten du:

*«Guk elkhar lagun,
Jainkoa guzien helkun!
Zeren dukegu beldurrik!*

Jainko hitzak ez du gezurrik!»

Ordu berean, eskilak jotzen du eguerdi. Gure bidayariak trikatzen dira; eta bonetak erauntsirik, erraten dute Anjelus. Azken amena akhabatu duteneko (oi gauza harrigarria, eta harrigarri bezain egia!) mainguk ikusten du asto gainean zen zaharra xutitzen bet-betan; bi urhezko gakhko handi daduzka esku batean; bertzea hedatzen dio bere adiskideari; eta biak, eskuz-esku, hedoyetan gora zerurat igaiten dire.

Gizon ttipi karitatetsuak orduan ezagutu zuen Jaun done Petriren eta Jaun done Joaniren lagun ibili zela. Mirakuluaz harrtua eta balditua lurre-rat belhauriko erortzen da. Nahi zukeen othoitz zerbait egin; etzakien zer erran hau baizik: «Milesker, Saindu handiak? milesker, Jauna! Jainko ona, milesker orai eta gero, bethi eta bethi, mendeek dirauteno! Hala biz, hala biz!»

Nork daki noiz arteo egonen zen hola, bethi hitz berak erranez, zerbaitek bihotzera ekharri ez baliotza bere haur etxean gosez geldituak?

Lurretik jaikitzean ohartzen da oineko lothura eroria duela eta zauria sendatua. Eta oraino, astoaren gainean, zer ikusten du? jartokian zakuto bat diruz bethea, eta xixteretan, thalo, gasna, xingar eta zahako bat arnoarekin. Liluratu ziren haren begiak, eta etxerakoan Jainkoari kantatzen zion amodiozko kantu hau:

*Argi ederrak goizzean
Zerna gorritzen duenean,
Adoratzen zaitut, Jauna!
Berri ere zure gana
Aitzatuko dut bibotza,
Harekin ene othoitz
Gana itzultzen denean.*

*Zuk daduzkatzu eskuan
Atsegin, atsekabeak,
Gauzen izan, gauzen gabeak,
Batzen sari, bertzen gaztigu,
Jainkoa, guri urrikal bezazkigu!
Lagun gaitzatzu gure behar orduetan
Hel zakizkigu gure azken orenetan!*

*Jauna, zu zare amodiozko ihurria,
Karitatea zutaz izan da igorria
Goza dezagun hemen zuk eman bakea,
Zabal dankuzu gero zeruko atbea!*

Aitoralaba ixiltzen da. Zoratuak zauden oro, nihor etzen ahoaren idekitzera ausartatzen.

Herjauna lehenik da xutitzen. Tintinka besarkatzen du bere haurra eta erraten dio: «Bai, zure baithan ezagutzen dut zure amaren odola. Nolako eta noraino heltzen zen haren karitatea, Jainkoa da baxharrik hori dakiena. Zu zare haren alaba, eta egun batez zuretzat dago harek orai gozatzen duen zoriona.

Zure eskua galdatu duten guzien artean, Korbaran Jatsu Laskorrekoak izan du zure hautamena. Nafarroan ez da ezkutari balentagorik. Onhesten dut zure gogoko dena».

X.— ESPOS KHOROA

Orduan hurbildu ziren Zazpi Liliak; aldizka musu eman zioten aitoralabari eta jarri ziren haren inguruan. Herjaunak, ihustearekin lore floka xarmagarri hori, erran zuen bere bozkarioan: Egun hau zorionezko eguna da. Ez Espainian ez-eta Frantzian ere ez da aitoralabarik Baigorriko Therexak bezain espos-khoro ederra izanen duenik.

Ezkontzetako egunean, gazteria xuriz jauntzi zen, etxe aintzinak lorez betheak oihal xurien gainean. Germietarik, Urdosetik, Haritzaldetik, Banka eta Aldudetik, Anhauze, Lasa eta Azkaratetik, gizon gazteak mairu dantzari heldu ziren, tamburin, xirola eta atabalak aintzinetan. Bestek aste osoa iraun zuten. Diotenaz, ez da egundaino hain ederrik Nafar herrietan ikusi eta geroan ikusiko ere.

Ezteiliarrek ibar guziko ingurua egin zuten zaldiz. Buru buruan, behor xuri baten gainera igana, bere senhar jaunaren aldean zohan Thereza xarmagarria; Haren ondotik Zazpi Liliak beren jaunekin eta gero ezteiliarrek moltzoan lerroaren akhabantzan.

Etxe bakhotxaren atean agertzen zen etxeko jauna bere andrearekin; nausiak azpil bat ogi bihiz bethea, andreak gorgoila batean arnoa. Herjaun gazteak dastatzen zuen arnoa: ogia hartu-eta, bihurtzen zion ekharleari, erranez: «Ene ezkont-urtheak ez du petxik ikusiko».

XI.— BESTEN AKHABANTZA

Munduko gauzak iraupen gutikoak dire; bestek dute ephe laburrena. Baigorrikoak irauki ziren egundainoko guziak bezala. Azken egunean, herriko plazara bildu zen jende elemenia bat. Zazpi Liliak beren erreginarekin agertu ziren akhabantzaren ematera. Plazaren erdian zortziek dantzatu zituzten Eskaldunen bi dantza zahar, *kanadellak* eta *bendela*. Katamoreak eskuan, inguruka dantzatu ziren, oin mokoaren gainean itzulikatuz orai harat gero hunat, katamoreak firrindatuz pondu bat huts egin gabetarik. Nor etzen xoratuko Zortzi Lilien esker ederrari? Orok nahi zuketzen egun harek iraun balu urthe bat. Iguzkiak etzuen nihor entzun, itzali zen gauaren ihes; eta jendeak etxerakoan, oxalaka erraten zuen: «Ai ai! noiz ikusiko dugu holako bertze besta bat!»

Iraunkorrigo izan zen Zazpi Lilien eta heyen erreginarekin bitze ederra. Beren demboran izan ziren erlen kontsolagarri eta jende beharren lagungarri. — Eta errana den bezala:

Nola bizzi, hala hil,

Sinhestea dugu Jainkoak orai bere lorian daduzkala.

Capitaine Duvoisin